

Nr 81.

Av herr **Lindhagen**, *angående revision i visst syfte av gällande
författningar rörande häradsallmänningar och andra
genom kronans försorg tillkomna allmänningsskogar.*

Häradsallmänningarna förklarades redan av Gustav I höra kronan till. Sedermera har, i anledning av allmogens ansökan, att häradsallmänningarna finge delas hemmansåborna emellan, Kungl. Maj:t genom resolution den 17 december 1734 förklarat sig finna betänkligt att samtycka till denna allmogens ansökan, enär häradsallmänningarna voro kronans tillhörighet. Genom en sådan delning skulle Kungl. Maj:t ej varda i stånd att hjälpa landet i allmänhet eller hava utväg till kyrkors, hospitalers, prästgårdars, boställens och andra publika byggnaders underhållande på skoglösa orter, ej heller att hjälpa allmogen eller andra med byggnadstimmer vid påkommande vådeld eller till andra tarvor. Allmänningarna äro således icke hemmansägarnas tillhörighet. De hava ej heller blivit skattlagda och vid hemmanens skattläggning har ej heller förmånen att äga del i allmänning inberäknats i skatten eller i deras mantal. Emellertid stadgar 1734 års lag i 16 kap. 1 § byggningsbalken, som i den delen ännu gäller, att häradsallmänning må de nyttja, som i häradet äro. Vidare föreskrives där, att på allmänningen må de, som ej hava sådant på egna ägor, njuta mulbete, timmer, ved, gärdsel, löv, näver, torvbast och annat, som där finnes, till egen nödtorft, men ej något till annan upplåta eller sälja. Slutligen stadgades, att vill man hugga timmer, ved, gärdsel och stör, skulle det först givas vid tinget till känna och rätten pröva, huru mycket han tarvar, och sedan lov sökas hos Konungens befallningshavande, som i 14 kap. byggnadsbalken vore stadgat. Denna sista föreskrift är obestriddigen numera upphävd. På den tiden menades med dem, som voro i häradet, personer som hade i mantal satt jord. Men

det var som sagt även bestämt, att endast de behövande skulle hava sitt tarv av allmanningen och icke de andra hemmansägarna.

Med anledning av en proposition år 1823 till rikets ständer beslöts emellertid, att äganderätten till häradsallmänningarna skulle i viss mening överföras från kronan till häradet. De voro dock i alla fall fortfarande allmän egendom. År 1824 utfärdade kammarkollegium ett cirkulär, vari förklarades, att hemmansägarna inom häradet skulle kunna få besluta, att allmänningarna skulle delas ut eller försäljas, och att behållningen antingen i skog eller i penningar sedan skulle delas ut på de särskilda mantalen. Detta skedde också med en del häradsallmänningar.

Många allmänningar finnas emellertid ännu kvar, och för dem gällde bestämmelserna i 1734 års lag, ända tills 1866 års skogsförordning kom ut. Då slog man om, och i stället för att endast de fattiga hemmansägarna, som icke hade någon skog, skulle få sitt virkesbehov ur allmanningen, bestämdes det, att avkastningen skulle tilldelas hemmansägarna efter mantal. Det vill säga, att de rikaste skulle få mest och de fattiga minst, ett typiskt utslag i smått av den etik, som under det gångna seklet varit vägledande för den europeiska statskonsten och slutligen mynnat ut i det så kallade världskriget. Detta är ock ett litet svenskt exempel på hur kronans jorrdonationer för att hjälpa de obemedlade i landet småningom förvandlats till inkomstkällor och spekulationsobjekt för de mera bemedlade.

Denna utveckling till förändring av förhållandet mellan de olika hemmansägarnas rätt i allmänning motsvaras av en liknande utveckling i förhållandet mellan hemmansägarna och den övriga Ortsbefolkningen. Det var länge billigt, att den i mantal satta jorden fick fortfarande ensam åtnjuta förmånerna. Ty på denna jord voro de tyngsta bördorna lagda. Men på senare tider har inträffat, att grundskatterna avskrivits, att rustnings- och roteringsskyldigheten avskrivits, att den i mantal satta jorden vidare befriats från skyldigheten att bygga och underhålla kyrka, sockenstuga, prästgård, tingshus och häradsfängelse och att från den slutligen avlyftats skyldigheten att ensam bekosta vägar och broar, vilket allt lagts numera på samtliga skattskyldiga medlemmar inom häradet eller kommunen.

Under sådana förhållanden kan det för det första icke vara annat än billigt, att den lagstiftning, som tillagt den i mantal satta jorden vissa inkomster såsom vederlag för de från densamma numera avlyftade bördorna, ändras så, att även sagda inkomster tillfalla alla dem, på vilka dessa bördor nu blivit lagda. I själva verket kan det icke bero

på annat än förbiseende, att så ej skett i sammanhang med den stora omläggningen i utgörandet av förenämnda onera. Detta förbiseende har redan i viss mån rättats för ett annat fall. Från jordavsöndringar, som varit befriade från nämnda bördor, ha i stället till stamhemmanen utgått avgälder, som delvis ansågos vara en ersättning till hemmanen för de pålagor, som sålunda vilat på dem. Dessa avgälder hava till nämnda del numera genom statsmakternas beslut avskrivits, därför att hemmansägarna blivit befriade från dessa pålagor.

En *andra* fråga är, huruvida ej häradsallmänningarna böra återföras, i någon mån åtminstone, att tjäna sitt ursprungliga ändamål, nämligen ett omedelbart tillgodoseende av ortsbefolkningens virkesbehov, när tillgång därtill på annat sätt saknades. Ett dylikt behov gör sig naturligtvis även nu ofta högeligen gällande från den jord- och skoglösa befolkningens sida och mycket missnöje alstras genom att, med den nuvarande förvaltningen av allmänningarna, framställda anspråk därpå pläga avvisas. På många håll gör sig gällande en opinion, att allmänningarna böra återgå till kronan.

Förutom de från kronan härflytande häradsallmänningarna, som till större delen äro att finna i mellersta och södra Sverige, har vid avvitringarna inom Norrland och storskiftena inom Dalarne avsatts dels inom lappmarkssocknar vissa sockenallmänningar och dels inom Dalarne vissa samfällighetsskogar, de senare kallade i regeln besparingsskogar, av vilka en finnes även uti Gävleborgs län. För dessa gäller också, att förmånerna av skogarna i allmänhet tillfalla den i mantal satta jorden. Genom administrativ föreskrift har emellertid bestämts, åtminstone för de flesta av dessa skogar, att, därest avkastningen beslutes skola användas för sådant kommunalt ändamål, för vilket kommunens medlemmar enligt lag äro underkastade uttaxering, sådant användande dock ej får ske, med mindre hela utskyldsbeloppet för samma ändamål och således jämväl den del därav, som belöper på icke jordäggande medlemmar av kommunen, tages av fondens avkastning.

Till den befolkning, som i allmänhet icke åtnjuter någon fördel från dessa genom kronans tillskyndelse uppkomna allmänningsskogar, hör numera också den i vår tid alltmer växande stora klassen jordbrukare och lägenhetsägare, som bekommer sin jord genom jordavsöndring, vilken jordstyckning, som bekant, ej åsättes mantal. En icke ovanlig företeelse är, att stora egendomar inköpas på spekulation, varefter den odlade marken genom jordavsöndring utstyckas till småbruk och lägenheter. Den återstående delen av egendomen, väsentligen skogsmark,

kommer att på detta sätt få sig tillagd den ursprungliga egendomens hela andel i häradsallmänningens på orten avkastning. Denna utveckling strider mot häradsallmänningarnas ursprungliga syfte och såsom det synes även mot en sund och förnuftig ordning.

Slutligen må här framhållas en *tredje* omständighet, som kräver beaktande. Beslutanderätt i allmänningarnas angelägenheter liksom andel i avkastningen äger också rum efter de olika delägarnas innehavda mantal. De stora egendomarna hava således ett stort övervälde, vilket är särdeles överklagat av de många mindre delägarna. Oavsett de olika meningarna, som tilläventyrs kunna yppas om befogenheten att utsträcka delägarnas antal på sätt ifrågasatts till även andra än ägare av i mantal satt jord, borde det vara uppenbart, att det inbördes maktförhållandet mellan de nuvarande delägarna behöver en tidsenlig reglering såväl i fråga om rösträtts utövning som åtnjutande av andel i avkastningen. I sistnämnda avseende är det skäl att även här söka tillgodose, såsom avsikten ursprungligen varit, främst dem, som hava behov av understöd. Beträffande åter beslutanderätten, kan det väl ej betraktas annat än som en glömska, att icke åtminstone de senaste kommunala rösträttsreformerna fått en motsvarande tillämpning på beslutanderätten över allmänningarnas förvaltning och avkastningens användning. Detta är jämväl ett stort bekymmer mångenstädes för de mindre delägarna. Ännu är ingenting åtgjort trots mångahanda påminnelser.

Motioner mer eller mindre i förenämnda syfte väcktes vid riksdagarna 1910, 1914 och 1915. De vunno åtskilligt understöd, men förkastades av majoriteterna, som på vederbörande utskotts förslag kringgingo sakens kärnpunkt, de ovan utvecklade förändrade förhållandena, utan att kunna förmås till någon ingående diskussion om desamma. Då det nu emellertid står skrivet i stjärnorna, såsom nog var och en förstår, om han vill, att denna sak förr eller senare kommer att lösas i den riktning ovan framhållits, så synes det väl lämpligt, att man gör det så gärna först som sist och därigenom besparar även riksdagen arbete och omkostnader.

Det hemställes alltså,

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om övervägande, huruvida, i vad mån och på vad sätt en revision må erfordras av författningarna rörande häradsallmänningar och andra genom kronans försorg till-

komna allmänningskogar i syfte, att avkastningen må efter rättvisa grunder komma ortsbefolkningen i sin helhet till godo samt beslutanderätten i allmännings angelägenheter demokratiseras.

Stockholm den 21 januari 1919.

Carl Lindhagen.
